

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه تبریز

دانشکده علوم انسانی و اجتماعی

گروه حقوق

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق جزا و جرم شناسی

عنوان

بررسی تعدد جرایم تعزیری با تأکید بر جرایم مواد مخدر

استاد راهنما

جناب آقای دکتر حسین فخر

استاد مشاور

جناب آقای دکتر حسن فرهودی نیا

پژوهشگر

سید حسین اسحقیان

بهمن ماه ۱۳۹۰

تقدیم به

مادرم

به پاس همه مهربانی‌ها و فداکاری‌هایش

نگارنده بر خود فرض می‌داند تا از زحمات و راهنمایی‌های جناب آقای دکتر حسین فخر (استاد راهنما)، جناب آقای دکتر حسن فرهودی‌نیا (استاد مشاور)، جناب آقای دکتر اسمعیل رحیمی‌نژاد (استاد داور) که از تجارب و نظرات ارزشمندشان بهره‌های فراوان جسته‌ام، و همچنین از جناب آقای دکتر نجات فیض‌الهی (معاون آموزش و تحقیقات دادگستری کل استان آذربایجان شرقی) و تمامی دوستان و عزیزانی که اینجانب را در تکوین و تدوین این پایان‌نامه یاری کردند، صمیمانه تشکر و قدردانی نماید.

نام خانوادگی : اسحقیان القلندیس نام : سید حسین
عنوان پایان نامه : بررسی تعدد جرایم تعزیری با تأکید بر جرایم مواد مخدر
استاد راهنما : جناب آقای دکتر حسین فخر استاد مشاور : جناب آقای دکتر حسن فرهودی نیا
مقطع تحصیلی : کارشناسی ارشد رشته : حقوق گرایش : جزا و جرم شناسی دانشگاه : تبریز دانشکده : علوم انسانی و اجتماعی تاریخ فارغ التحصیلی : ۱۳۹۰/۱۱/۱۵ تعداد صفحه : ۱۹۸
کلید واژه ها : مجازات، تشدید مجازات، تعدد جرم، جرایم تعزیری، ماده مخدر، جرایم مواد مخدر
<p>چکیده :</p> <p>یکی از مهم ترین نهادهای اعمال اصل فردی کردن مجازات ها و تشدید آن، تعدد جرم است. تعدد جرم به دو دسته مادی و معنوی تقسیم می شود. قانونگذار به دنبال تلفیق قواعد شرعی و موازین عرفی، احکام تعدد جرایم تعزیری را به تقلید از جرایم حدی و به صورت جمع مجازات ها یا مجازات واحد توأم با وصف اختیار تشدید برای قاضی در تعدد مادی، و اجرای مجازات اشد در تعدد معنوی را مقرر نموده است. اما مقنن با مسکوت گذاشتن معیار تشخیص مجازات اشد و نحوه تفکیک جرایم مختلف از مشابه و میزان اختیار محاکم در تشدید مجازات؛ اجرای سیاست تناسب بین جرم و مجازات را با ابهام و دشواری مواجه ساخته به نحوی که با توجه به ابهامات اساسی موجود و بویژه در مواجهه با اصل قانونی بودن جرم و مجازات می توان گفت عملاً امکان اعمال تشدید مجازات در تعدد جرایم تعزیری میسر و مقدور نیست.</p> <p>اختلاف در نوع جرم و ماده مخدر به عنوان ۲ معیار مهم و اساسی جهت تفکیک جرایم مختلف از مشابه در تعدد مادی جرایم مواد مخدر محسوب شده، در تعدد معنوی هم بررسی و توصیف دقیق رفتار ارتكابی یک ملاک مهم تشخیص و یافتن عنوان واقعی جرم ارتكابی بوده و مانع از مطرح شدن بحث تعدد معنوی در بسیاری از موارد می شود.</p>

« ادامه چکیده پایان نامه »

از سویی دیگر رویکرد قانونگذار ایران در باب جرایم مواد مخدر همواره یک نگاه مصلحتی، قهرآمیز و سرکوبگرانه بوده و دادگاههای انقلاب هم به دنبال اجرای همین سیاست تشدید برخورد، چندان تمایلی به رعایت اصول تناسب بین جرم و مجازات و فردی کردن مجازات ها و توابع آن از جمله: احکام تعدد جرم نداشته و همواره به دنبال توصیف رفتارهای انجام گرفته به صورت مستقل هستند؛ به نحوی که این سیاست تشدید برخورد سایر اصول و مبانی حقوق جزای عمومی (مثل قواعد تعدد جرم) را کاملاً تحت تأثیر قرار داده است. با توجه به اینکه در قانون مبارزه با مواد مخدر احکام خاصی برای تعدد جرم پیش بینی نشده، چاره ای جز رجوع به قواعد عمومی تعدد در جرایم تعزیری نداشته و نایستی اجازه داد تا اصول و مبانی تعدد جرم فدای مصلحت اندیشی مقنن و اجرای سیاست کیفری سرکوبگرانه گردد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۱	پیشگفتار
۱۳	مقدمه
۲۲	بخش ۱: مجازات و تشدید آن
۲۳	۱-۱- مفاهیم
۲۳	۱-۱-۱- تعریف مجازات
۲۴	۱-۱-۱- معنای لغوی
۲۴	۱-۱-۲- معنای حقوقی
۲۵	۱-۲- اصل تناسب بین جرم و مجازات
۲۶	۱-۳- انواع مجازات ها
۲۸	۱-۳-۱- مجازات های عرفی
۲۸	۱-۳-۲- مجازات های شرعی
۳۵	۱-۲- تشدید مجازات
۳۵	۱-۲-۱- فردی کردن مجازات ها
۳۸	۱-۲-۱- کیفیات مشدده خاص
۳۹	۱-۲-۲- کیفیات مشدده عام
۴۰	۱-۲-۳- آثار کیفیات مشدده
۴۲	۱-۳- تعدد در جرایم تعزیری
۴۲	۱-۳-۱- مفاهیم
۴۳	۱-۳-۱- تعریف تعدد جرم
۴۵	۱-۳-۲- شرایط تحقق تعدد جرم

- ۴۶ ۱_ ۳_ ۱_ ۳_ مبانی تشدید مجازات در تعدد جرم
- ۴۷ ۱_ ۳_ ۲_ تعدد جرم و مفاهیم مشابه
- ۴۷ ۱_ ۳_ ۲_ ۱_ تعدد جرم و جرم مرکب
- ۵۰ ۱_ ۳_ ۲_ ۲_ تعدد جرم و جرم مستمر
- ۵۰ ۱_ ۳_ ۲_ ۳_ تعدد جرم و جرم جمعی متحدالمقصد
- ۵۲ ۱_ ۳_ ۲_ ۴_ تعدد جرم و جرم به عادت
- ۵۳ ۱_ ۳_ ۲_ ۵_ تعدد جرم و جرم مقدماتی
- ۵۸ ۱_ ۳_ ۲_ ۶_ تعدد جرم و جرم مرتبط
- ۶۰ ۱_ ۳_ ۲_ ۷_ تعدد جرم و جرم خاص
- ۶۲ ۱_ ۳_ ۲_ ۸_ تعدد جرم و تکرار جرم
- ۶۶ ۱_ ۳_ ۳_ پیشینه قانونگذاری تعدد جرم در حقوق ایران
- ۶۶ ۱_ ۳_ ۳_ ۱_ تعدد جرم در ق.م.ع سال ۱۳۰۴
- ۶۷ ۱_ ۳_ ۳_ ۲_ تعدد جرم در ماده ۲ الحاقی به ق.آ.د.ک
- ۶۸ ۱_ ۳_ ۳_ ۳_ تعدد جرم در ق.م.ع اصلاحی سال ۱۳۵۲
- ۷۰ ۱_ ۳_ ۳_ ۴_ تعدد جرم در ق.م.ا سال ۱۳۷۰
- ۷۲ ۱_ ۳_ ۳_ ۵_ تعدد جرم در لایحه مجازات اسلامی
- ۷۴ ۱_ ۳_ ۴_ انواع تعدد جرم
- ۷۴ ۱_ ۳_ ۴_ ۱_ تعدد مادی
- ۷۵ ۱_ ۳_ ۴_ ۱_ ۱_ تعریف تعدد مادی
- ۷۵ ۱_ ۳_ ۴_ ۱_ ۲_ انواع تعدد مادی
- ۸۰ ۱_ ۳_ ۴_ ۱_ ۳_ تعیین مجازات بیش از حداکثر قانونی
- ۸۴ ۱_ ۳_ ۴_ ۲_ تعدد معنوی
- ۸۴ ۱_ ۳_ ۴_ ۲_ ۱_ تعریف تعدد معنوی

۸۸ انواع تعدد معنوی	۱_ ۳_ ۴_ ۲_ ۲_ ۲
۹۳ معیار تشخیص مجازات اشد	۱_ ۳_ ۴_ ۲_ ۳
۹۴ استثنائات تعدد جرم	۱_ ۳_ ۴_ ۳
۹۵ از نظر مرتکبین جرم	۱_ ۳_ ۴_ ۱
۹۶ از نظر نوع جرم	۱_ ۳_ ۴_ ۲
۹۹	بخش ۲: تعدد در جرایم مواد مخدر	
۱۰۰ مفاهیم	۱_ ۲_ ۱
۱۰۰ مفهوم ماده مخدر	۱_ ۲_ ۱
۱۰۴ پیشینه قانونگذاری جرایم مواد مخدر در ایران	۱_ ۲_ ۲
۱۰۸ تعریف جرایم مواد مخدر	۱_ ۲_ ۳
۱۱۴ جرایم مواد مخدر از چشم انداز قواعد تعدد جرم	۱_ ۲_ ۴
۱۱۵ تعدد مادی	۱_ ۲_ ۴
۱۲۳ تعدد معنوی	۱_ ۲_ ۴
۱۲۵ جرایم مواد مخدر	۱_ ۲_ ۲
۱۲۵ جرایم اصلی	۱_ ۲_ ۲
۱۲۵ کشت خشخاش، کوکا و شاهدانه	۱_ ۲_ ۱
۱۲۸ تولید و ساخت مواد مخدر	۱_ ۲_ ۲
۱۳۱ خرید، فروش، عرضه و توزیع مواد مخدر	۱_ ۲_ ۳
۱۴۲ نگهداری، اخفاء، حمل و ترانزیت مواد مخدر	۱_ ۲_ ۴
۱۴۹ ارسال کردن، صادر کردن و وارد کردن مواد مخدر	۱_ ۲_ ۵
۱۵۴ قاچاق مسلحانه مواد مخدر	۱_ ۲_ ۶
۱۵۸ استعمال، اعتیاد به مواد مخدر و تزریق آن	۱_ ۲_ ۷
۱۶۴ جرایم وابسته	۱_ ۲_ ۲

۱	۲	۲	۲	وارد کردن مواد مخدر به زندان، بازداشتگاه و اردوگاه بازپروری معتادان و پیشگیری از ورود آن	۱۶۴
۲	۲	۲	۲	افترای عملی و قولی در جرایم مواد مخدر	۱۶۷
۲	۲	۲	۳	اختصاص دادن مکان به منظور انبار کردن، تولید و توزیع مواد مخدر	۱۶۹
۲	۲	۲	۴	دایر کردن مکان یا اداره کردن آن برای استعمال مواد مخدر	۱۷۰
۲	۲	۲	۵	قصور مسئولین مربوطه در اعلام گزارش و امحای کشت مواد مخدر	۱۷۲
۲	۲	۲	۶	جرایم مربوط به آلات و ادوات مخصوص تولید یا استعمال مواد مخدر	۱۷۳
۲	۲	۲	۷	پناه دادن یا فراری دادن متهم یا محکوم علیه جرایم مواد مخدر	۱۷۴
۲	۲	۲	۸	امحاء یا اخفای ادله جرم مواد مخدر	۱۷۶
۲	۲	۲	۹	سرکردگی در ارتکاب جرایم مواد مخدر	۱۷۷
۲	۲	۲	۱۰	اجبار به ارتکاب جرایم مواد مخدر	۱۷۹
۲	۲	۲	۱۱	جرایم مربوط به محموله تحت کنترل	۱۸۰
۱۸۲				سخن پایانی	
۱۸۵				کتابنامه	
۱۹۷				چکیده انگلیسی	

پیشگفتار

دیر زمانی است که جوامع بشری تلاش می‌کنند تا همواره در مقابل کنش‌های ضد اجتماعی، واکنش‌هایی مناسب از خود ارائه کنند و مطالعه سیر تاریخی تکامل این واکنش‌ها و منابع تاریخی حقوق کیفری، بیانگر تقابل و کشاکش نابرابر میان کنشگران ضد اجتماع از یک سو و حکام جوامع یا هیأت حاکمه از سوی دیگر بوده و همیشه سردمداران و سلاطین بوده‌اند که مجرمان را به میل خویش و به شیوه‌های بسیار دردناک مجازات می‌کردند.^۱ این روند چندین قرن طول کشید تا اینکه دیدگاه مجازات دهندگان نسبت به مجرمین دستخوش تحول شده و لزوم تنوع بخشیدن به مجازات‌ها و اعمال شیوه‌های گوناگون اجرای کیفرها احساس گردید.

سیر تحولات در این عرصه و اصلاح شیوه‌ها و توجه بیشتر به اوضاع و احوال ارتکاب جرم و شخصیت متهمین با یک روند شتابان همراه شد، به نحوی که حاکمان کم‌کم به این باور رسیدند که ارتکاب عمل ضد اجتماعی تحت شرایط یکسانی اتفاق نمی‌افتد و افراد تحت تاثیر شرایط و اوضاع و احوال اجتماعی، فردی، زمانی، مکانی و حتی ویژگیهای شخصیتی دست به ارتکاب جرم می‌زنند.

تلاش‌های اندیشمندان و جنبش‌ها و مکاتب حقوقی به ثمر نشست و در سایه این مجاهدت‌ها، تاریخ حقوق کیفری به یکی از مهمترین دستاوردهای خویش دست یافت و این اصل مهم پذیرفته شد که بایستی نوع و میزان مجازات با شدت جرم، شرایط دخیل در وقوع آن و شخصیت مرتکب، متناسب بوده و اجرای آن به سبک و سیاقی باشد که اهداف مورد نظر از اعمال مجازات را تأمین کند.

امروزه بخش مهمی از کلیات قوانین کیفری هر کشوری به مقررات تعدیل مجازات (از طریق تخفیف، تبدیل، تشدید، تعلیق، آزادی مشروط، عفو و ...) و متناسب کردن آن با شدت جرم ارتكابی اختصاص یافته، که تشدید مجازات یکی از شاخص‌های مهم در تعدیل آن محسوب می‌شود. بدین معنی که در

۱ _ برای مطالعه بیشتر در این خصوص به منابع زیر رجوع کنید:

رنه مارتینز، تاریخ حقوق کیفری در اروپا، ترجمه محمدرضا گودرزی بروجردی، انتشارت مجد، تهران، ۱۳۸۵، چاپ دوم، ص ۹۱ به بعد؛ حسین میرمحمدصادقی، جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی، نشر میزان، تهران، ۱۳۸۸، چاپ چهاردهم، ص ۲۱ به بعد.

مرحله رسیدگی قضایی با احراز برخی شرایط و با توجه به نوع و تعداد جرایم ارتكابی یا سابقه متهم، دادرس دادگاه بتواند مجازاتی مناسب با جرم را مورد حکم قرار دهد.

عوامل موثر در اعمال مقررات تشدید بسیار متعدد و مختلف اند، برخی مربوط به شیوه ارتكاب جرم و تعداد آن، خصوصیات روحی و روانی مجرم یا پیشینه وی و بعضی دیگر مربوط به اوضاع و احوال مقارن ارتكاب جرم بوده و به جرأت می‌توان گفت که مؤثرترین این عوامل که نقش مهمی هم در تشدید مجازات ایفاء می‌کند، تعدد جرم است.

تحلیل و بررسی این نهاد تشدید کننده مجازات در جرایم تعزیری، سابقه قانونی، انواع و تفاوت آن با مفاهیم مشابه و دیدگاه مقنن راجع به آن؛ موضوع بخش اول این نوشتار بوده و موضوع بخش دوم به بررسی یکی از مهمترین جرایم حقوق کیفری یعنی جرایم مواد مخدر (که بیشترین جمعیت کیفری کشور را به خود اختصاص داده) از منظر تعدد جرم اختصاص یافته است.

مقدمه

۱. بیان مسئله و سوالات تحقیق

در حقوق کیفری از فرآیند (تفنینی، قضایی و اجرایی) تعیین مجازات متناسب با نوع جرم و تطبیق آن با شرایط و شخصیت مرتکب، به اصل فردی کردن مجازات یاد می‌شود که یکی از اصول مهم در مرحله دادرسی کیفری به شمار می‌آید. قانونگذاران کیفری برای اعمال صحیح اصل فردی کردن مجازاتها، بنیادهایی را در قوانین پیش بینی می‌کنند که از جمله آنها می‌توان به مواردی مثل: تخفیف، تبدیل، تشدید، تعلیق، آزادی مشروط و عفو مجازاتها اشاره کرد. یکی از جهات تشدید مجازات، تعدد جرم است که در اصطلاح حقوقی «حالت فردی است که مرتکب جرایم متعدد، اعم از مختلف یا مشابه گردیده و در مورد هیچ کدام از آنها هنوز حکم محکومیت قطعی کیفری صادر نگردیده است.»^۱ اعم از اینکه این جرایم ناشی از انطباق عناوین متعدد کیفری بر رفتار واحد یا ارتکاب جرایم متعدد در فواصل مختلف زمانی باشد، و دارای صور گوناگونی است که عبارتند از: تعدد مادی یا واقعی، معنوی یا اعتباری.

قانونگذار ایران پس از پیروزی انقلاب در آخرین اصلاحات قانون با الهام از منابع شرعی، تقسیم بندی مجازات های عرفی (جنایت، جنحه و خلاف) را لغو و ساختار جدیدی از انواع مجازات ها را ابداع و در مواد ۴۶ و ۴۷ ق.م.ا سیاست خویش را در قبال تعدد جرم بیان داشته است، اما در یک نگاه اولیه متوجه می‌شویم که مقنن در راستای اسلامی کردن قوانین عرفی سابق با اصول شرعی دچار شتابزدگی شده و همت خود را مصروف آشتی دادن بین این دو نوع مقررات نموده که حاصل آن تنها تلفیقی از مقررات شرعی و قوانین عرفی شده است، به طوری که اجرای این سیاست در عمل با اشکالات و دشواری هایی مواجه شده که نمود آن را در صدور احکام قضایی متشتت و متعاقباً ظهور رویه‌های مختلف می‌توان مشاهده نمود.

۱ _ حسن پوربافرانی، تعدد و تکرار جرم در حقوق کیفری ایران، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۴، شماره ۴۱، ص ۲۷.

نکته قابل توجه در این خصوص این است که مقنن در مواد مذکور و در راستای سیاست اسلامی کردن قوانین، تنها به بیان احکام تعدد در جرایم تعزیری اکتفاء کرده و احکام تعدد در سایر جرایم (حد، قصاص و دیه) را به ابواب خاص خود احاله داده و حکم تعدد برخی از مجموع جرایم تعزیری را بصورت جداگانه در سایر قوانین ذکر کرده است.

با توجه به اینکه امروزه جرایم تعزیری از تعداد و تنوع زیادی برخوردار بوده و بحث و بررسی در خصوص یکایک این جرایم بسیار مفصل است لذا در این نوشتار پس از بیان اصول کلی تعدد جرایم تعزیری، جرایم مواد مخدر به عنوان یکی از جرایمی که مجازات آنها توأم با نگاه قهرآمیز مقنن بوده و قانون مربوط به این جرایم، خارج از فرآیند معمول قانونگذاری به تصویب رسیده، از منظر اصول تعدد جرم مورد بررسی قرار خواهد گرفت. همچنین با دقت در مفاد قانون مبارزه با مواد مخدر و اصلاحات بعدی آن و ملاحظه اوضاع حساس حاکم در زمان تصویب قانون، به نظر می رسد که این اقدام توأم با شتابزدگی صورت گرفته و فارغ از ابهاماتی که در مورد صلاحیت مرجع تصویب کننده این قانون وجود دارد، قانونگذار^۱ در تعریف ملاک ها و ضوابط مربوط به تعیین رفتارها، حدود و ثغور این جرایم، اقدام به اتخاذ شیوه متفاوتی نسبت به سایر جرایم نموده به نحوی که دیدگاه مرجع سیاستگذار نسبت به جرایم مواد مخدر نگاهی کاملاً متفاوت از سایر جرایم مشابه است و این شتابزدگی در خصوص جرایم مواد مخدر وضعیت خاصی را بوجود آورده که این مقوله با توجه به مجازاتهای شدید مقرر برای این جرایم و

۱ _ نگارنده بر این باور است که حتی بکار بردن الفاظ قانونگذار و قانون در خصوص مرجع تصویب کننده قانون مبارزه با مواد مخدر (مجمع تشخیص مصلحت نظام) و مصوبه آن، از نظر علمی و قانون اساسی صحیح نیست، زیرا که با ملاحظه سیر تاریخی و روند شکل گیری این نهاد، روشن می شود که این نهاد دارای شأن تقنینی نبوده و لذا استعمال لفظ مقنن در مورد مجمع تشخیص مصلحت نظام در واقع نوعی مسامحه در گفتار است، و با توجه به تنوع مراجع تصمیم گیرنده در مورد مواد مخدر (مجمع تشخیص مصلحت نظام، ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی) به نظر می رسد که اصطلاح «مراجع سیاستگذار» مناسب ترین اصطلاح است. برای آشنایی بیشتر با سیر تاریخی تشکیل مجمع تشخیص مصلحت نظام و مباحث پیرامون آن رجوع کنید به: حسین مهرپور، مجمع تشخیص مصلحت نظام و جایگاه قانونی آن، فصلنامه تحقیقات حقوقی، دانشگاه شهید بهشتی، بهار و تابستان ۱۳۷۸، شماره ۲۵ و ۲۶؛ سعید توکلی کرمانی، مجمع تشخیص مصلحت نظام و جایگاه حقوقی آن، ماهنامه دادرسی، مهر و آبان ۱۳۷۹، شماره ۲۲؛ سید محمد هاشمی، «موانع حاکمیت قانون»، در: عباس عبدی، معمای حاکمیت قانون در ایران، انتشارات طرح نو، تهران، ۱۳۸۹، چاپ دوم، ص ۲۵۴ به بعد.

خصوصاً اینکه تعدد در جرایم مواد مخدر در این قانون به سکوت برگزار شده^۱، از اهمیت و حساسیت بالایی برخوردار است.

مراجع سیاستگذار در قبال جرایم مواد مخدر و تعدد در این جرایم در مقایسه با جرایم مشابه و سایر جرایم تعزیری، سیاست واحدی در پیش نگرفته و دچار نوعی تشتت شده که تالی فاسد آن، تعیین معیارهای مختلف در قبال تعدد جرایم مواد مخدر توسط محاکم انقلاب و صدور احکام متهافت و نهایتاً بروز رویه های تبعیض آمیز از سوی این محاکم می باشد. بنابراین می توان گفت که جرم انگاری جرایم مواد مخدر در وهله اول توأم با شتابزدگی صورت گرفته، و در وهله دوم اصول علمی و مبانی صحیح جرم انگاری رعایت نشده که این موضوع در مورد تعدد این جرایم نمود بیشتری دارد و به نظر می رسد قانونگذار در جرایم مواد مخدر ملاکهای متفاوتی را نسبت به مبانی عمومی تعدد جرایم تعزیری ایجاد کرده که صبغه حقوقی ندارند و شایسته تأمل و دقت بیشتری هستند.

با توجه به مطالب فوق و نظر به اهداف این پژوهش، سؤالات زیر را می توان مطرح نمود:

۱. اصول و مبانی علمی تعدد جرم در حقوق کیفری کدامند؟

۲. معیارهای مورد نظر قانونگذار ایران در تعدد جرایم مواد مخدر چیست؟

۳. رویه قضایی دادگاهها در بحث تعدد جرایم مواد مخدر بر چه اصولی استوار است؟

۲. فرضیات تحقیق

۱. با توجه به اینکه تعدد جرم یکی از ابزارهای تشدید و نهایتاً اعمال اصل فردی کردن مجازات در مرحله رسیدگی کیفری است، لذا به نظر می رسد که تشدید مجازات و متناسب کردن آن با شدت، نوع جرم ارتكابی و شخصیت مجرم؛ مهمترین مبنای علمی برای پیش بینی مقررات تعدد جرم در قوانین کیفری است.

۲. با مطالعه و دقت در مفاد قوانین مربوط به مواد مخدر و علی رغم اینکه مقررات تعدد جرم در قانون مبارزه با مواد مخدر به سکوت برگزار شده، لذا به نظر می رسد که قانونگذار در قبال جرایم مواد مخدر

۱ _ البته مقنن برخلاف تعدد جرم در خصوص تکرار جرایم مواد مخدر در برخی مواد ق.ا.ق.م.م (از جمله مواد ۲، ۵، ۶، ۹، ۱۴ و ۳۹) احکامی را مقرر نموده است.

از اصول اولیه تعدد جرم عدول کرده و درصدد تعریف و شناسایی معیارهایی جدید و بعضاً مبهم برای این جرایم است.

۳. با توجه به اتخاذ سیاست کیفری سرکوبگرانه از طرف مراجع سیاستگذار در قبال جرایم مواد مخدر و اعطای صلاحیت رسیدگی قضایی به آنها در محاکم انقلاب، به نظر می رسد که رویه قضایی نیز در جهت همان هدف گام برداشته است.

۳. پیشینه تحقیق

با توجه به اینکه در باب تعدد جرم تحقیقات متعددی صورت گرفته است اما با بررسی های انجام یافته مشخص گردیده که در خصوص تعدد جرایم مواد مخدر به جز چند مقاله و کتاب که آن هم به صورت کلی به موضوع پرداخته است، پژوهش مستقل و جامعی انجام نگرفته است.

دکتر محمدرضا ساکی در مقاله «علل نقض آرای مواد مخدر و صدور آرای متهافت» در خصوص معیار تعدد جرم در جرایم مواد مخدر چنین بیان کرده است: «قانونگذار در مورد مواد مخدر از حیث شدت و ضعف اثر تخریبی آنها که به نوع ماده مخدر بر می گردد و همچنین از حیث میزان ماده مخدر و فعل ارتكابی، این جرایم را تفکیک کرده و به صورت جداگانه ای برای آنها مجازات تعیین و در این مورد هم به روش یکسانی برخورد نکرده است.»^۱

۴. اهداف، ضرورت، نوآوری و روش تحقیق

در حقوق جزای ایران در باب تعدد جرم و خصوصاً تعدد جرایم مواد مخدر ابهامات و اشکالات زیادی وجود دارد که این اشکالات در وهله اول به شفاف نبودن موضع مقنن در بیان کلیات تعدد جرم، و در وهله دوم به نوع نگرش مراجع سیاست گذار نسبت به این جرایم و اتخاذ یک سیاست سرکوب گرایانه در مقابله با آنها و از همه مهمتر به تعدد مراجع دخیل در تصمیم گیری راجع به این جرایم برمی گردد. البته اهمیت این موضوع در جایی آشکار می شود که تعدد جرم یکی از جهات تشدید مجازات بوده و لذا کمترین ابهام در قوانین مربوطه، منجر به اعمال مجازاتهای مضاعف و نهایتاً تضییع حقوق متهمان

۱ _ علوم جنایی (گزیده مقالات آموزشی برای ارتقاء دانش دست اندرکاران مبارزه با مواد مخدر در ایران)، به اهتمام: کمیته معاضدت قضایی ستاد مبارزه با مواد مخدر، جلد نخست، انتشارات سلسبیل، تهران، ۱۳۸۴، چاپ اول، ص ۲۴۲.

می‌شود. بنابراین بیان اشکالات در حوزه تعدد جرم و خصوصاً جرایم مواد مخدر و اتخاذ یک رویه یکسان در این مورد بسیار حائز اهمیت بوده و یکی از مهم‌ترین اهداف پژوهش حاضر است.

همچنین نتایج این تحقیق می‌تواند در جهت اصلاح قوانین و رویه‌های موجود، مورد استفاده نهادهای مربوطه از جمله مجمع تشخیص مصلحت نظام، مجلس شورای اسلامی (با توجه به آخرین اصلاحات قانون مبارزه با مواد مخدر در تاریخ ۱۳۸۹/۵/۹ و دادن اختیار اصلاح این قانون به مجلس شورای اسلامی)، ستاد مبارزه با مواد مخدر و خصوصاً دادگاه‌های انقلاب اسلامی قرار گیرد.

در خصوص «**ضرورت تحقیق**» هم با توجه به رویه‌های قضایی متشتت موجود در محاکم انقلاب در باب تعدد جرایم مواد مخدر، این ضرورت احساس شد که جرایم مواد مخدر از منظر تعدد جرم مورد بازبینی دقیق علمی قرار گرفته، تا اینکه ضمن ارائه الگویی مناسب در این مورد از اعمال مجازاتهای مضاعف بر متهمان و نقض حقوق آنها جلوگیری بعمل آید.

در مورد «**نوآوری تحقیق**» با عنایت به اینکه پژوهش مستقلی در باب تعدد جرایم مواد مخدر انجام نشده، لذا روشن کردن ابهامات این حوزه و تعیین ملاکی جامع در خصوص تعدد این جرایم و تلاش در جهت همسان‌سازی نگرش‌های موجود و رویه‌های قضایی متشتت و از همه مهمتر حذف تبعیض‌های قضایی و نگاه‌های متفاوتی که به جرایم مواد مخدر در مقایسه با سایر جرایم تعزیری وجود دارد، از نوآوری‌های نوشتار حاضر خواهد بود.

همچنین «**روش تحقیق**» در این پژوهش یک روش نظری، تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای است، البته تا حد امکان و در صورت همکاری نهادهای مربوطه سعی خواهد شد که جهت بهره‌مندی صحیح از رویه قضایی و ملاحظه حقوق زنده و به‌عنوان نمونه، رویکرد اخیر محاکم انقلاب در خصوص تعدد جرایم مواد مخدر مورد نقد و بررسی قرار گیرد.

۵. موانع و مشکلات تحقیق

دیدگاه جامعه و قانونگذاران نسبت به مواد مخدر همواره یک نگاه امنیتی و خاصی بوده و با عنایت به اینکه نهاد تصویب کننده قانون مبارزه با مواد مخدر در کشور ما از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است، لذا سختی کار پژوهش در حوزه جرایم مواد مخدر برای محققان دو چندان بوده که به اختصار به ۵ مورد از این مشکلات اشاره می‌شود:

۵_ ۱_ با توجه به اینکه لایحه مجازات اسلامی در مرداد ماه سال ۱۳۸۸ به تصویب کمیسیون حقوقی و قضایی مجلس شورای اسلامی رسیده و در طی این مدت با اصلاح ایرادات مطروحه از سوی شورای نگهبان قانون اساسی، در مرداد ماه ۱۳۹۰ برای تصویب نهایی به شورای نگهبان ارسال شده و با دقت در مفاد مواد ۱۳۰ تا ۱۳۴ این لایحه (فصل پنجم: تعدد جرم) ملاحظه می‌شود که نویسندگان آن با الهام از قانون مجازات عمومی سال ۱۳۵۲، مقررات تعدد جرم را دچار تغییرات اساسی نموده و تلاش کرده‌اند تا ایرادات و نواقص قانون فعلی را برطرف کنند.

اما با عنایت به اینکه روند بررسی این لایحه هم زمان با نگرش این پژوهش بوده، لذا همواره ذهن نگارنده دچار این نگرانی بوده که اساس و معیار این نوشتار را بر مبنای کدام منبع قرار دهیم؟ قانون مجازات اسلامی یا مقررات لایحه مجازات اسلامی؟ منشأ بروز این نگرانی بدین لحاظ است که از تاریخ ارسال این لایحه به شورای نگهبان (۱۳۸۸/۱۰/۹) تا آبان ماه ۱۳۹۰، با بررسی تمام مکاتبات صورت گرفته بین این دو نهاد^۱، معلوم شده که شورای نگهبان هیچ گونه ایراد شرعی و قانونی به مواد مربوط به تعدد جرم وارد نکرده و به احتمال زیاد متن مواد مذکور بدون هیچ تغییری به تصویب نهایی خواهد رسید.^۲

۵_ ۲_ یکی از بهترین روشهای تفسیر قوانین، روش منطقی و توضیحی است که با بررسی و دقت در مشروح مذاکرات نهاد قانونگذاری بدست می‌آید. مطابق اصل ۶۹ قانون اساسی مشروح مذاکرات مجلس باید جهت اطلاع عموم منتشر گردد و لذا امکان دسترسی به مشروح مذاکرات نمایندگان مجلس برای

۱_ برای ملاحظه مشروح این مکاتبات رجوع کنید به: پایگاه اینترنتی مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی به نشانی:

www.rc.majlis.ir

۲_ در آخرین روزهای تدوین این نوشتار اطلاع یافتیم که لایحه مجازات اسلامی در تاریخ ۱۳۹۰/۱۰/۲۸ به تأیید نهایی شورای نگهبان قانون اساسی رسیده است. بنابراین مواد ۱۳۰ تا ۱۳۴ این لایحه که مربوط به بحث تعدد جرم بوده و متن کامل آنها در بخش اول این نوشتار درج شده، به عنوان مقررات جدید قانونی در حوزه تعدد جرایم تعزیری محسوب می‌شود. اجرای این مقررات در نوع خود تحول بسیار اساسی در مورد مقررات تعدد جرم ایجاد خواهد کرد.

همگان میسر است، ولی چون تکلیف مقرر در این اصل مشمول مذاکرات مجمع تشخیص مصلحت نظام (که مرجع تصویب کننده قانون مبارزه با مواد مخدر است) نبوده و لذا عملاً دسترسی به مشروح مذاکرات این مجمع و کسب اطلاع از فضای حاکم در زمان تصویب این قانون، غیرممکن بوده و تبعاً کشف و ارائه تفسیر توضیحی از این قانون را با دشواری خاصی مواجه می‌کند. بویژه آنکه حساسیت شرایط جامعه در زمان تصویب این قانون (سال ۱۳۶۷) هم مزید بر علت است.

۵_ ۳_ با بررسی سوابق تحقیقات انجام یافته در مورد مواد مخدر مشخص می‌شود که بخش زیادی از آنها در حوزه مطالعات جامعه شناختی و روان شناختی و علل شیوع این مواد در سطح جامعه انجام گرفته، ولی در خصوص بررسی جرایم مواد مخدر موضوع ق.م.م بررسی های لازم صورت نگرفته است. و با عنایت به مطلب فوق یکی دیگر از چالش های فراروی این پژوهش، کمبود منابع مدون مربوط به بررسی این جرایم است. خصوصاً اینکه بر خلاف قوانین و رویه قضایی قبل از انقلاب، قانونگذار در تدوین ق.م.م قایل به قطعیت احکام مربوط به مواد مخدر بوده و تنها امکان تجدیدنظر از این احکام را به صورت کاملاً محدودی در مواد ۳۲ قانون و ۲۶ آیین نامه اجرایی آن پیش بینی کرده است. و عملاً دسترسی به نظریات د.ک.ک و رئیس د.ع.ک در خصوص نقض یا ابرام احکام مواد مخدر میسر نبوده و منابع مربوط در این زمینه بسیار محدود است. در حالی که مطابق رویه قضایی قبل از انقلاب امکان مطرح شدن احکام راجع به مواد مخدر در هیئت عمومی د.ع.ک و صدور آرای اصراری و وحدت رویه این نهاد عالی قضایی وجود داشته و امکان دسترسی به نقطه نظرات قضات و هیئت عمومی د.ع.ک مقدور بوده است. ولی بعد از تصویب ق.م.م این رویه و فرآیند متوقف شده و یک ذهنیت نادرستی در جامعه حقوقی ایجاد شده که گویا باب اظهار نظر د.ع.ک در مورد احکام مواد مخدر بسته شده است.

اما نگارنده معتقد است با توجه به اینکه امروزه در استنباط از ق.م.م آرای متهافتی در مورد مباحث تعدد جرم از سوی محاکم انقلاب صادر شده، لذا به استناد قانون مربوط به وحدت رویه قضایی مصوب ۱۳۲۸/۴/۷ و ماده ۳ از مواد اضافه شده به ق.آ.د.ک مصوب ۱۳۳۷/۵/۱ و خصوصاً ماده ۲۷۰ ق.آ.د.ک هر یک از قضات محاکم انقلاب می‌توانند با اعلام مراتب صدور احکام متفاوت به رئیس د.ع.ک یا د.ک.ک تقاضای طرح موضوع در هیئت عمومی د.ع.ک را مطرح نموده و عملاً گام بسیار مهمی در جهت یکسان سازی رویه های موجود و روشن شدن مقصود واقعی مقنن برداشته و نواقص سیاست جنایی تقنینی را ترمیم و اصلاح کنند.

۵ _ ۴ _ مطابق آخرین اصلاحات قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر (مصوب ۱۳۸۹/۵/۹)^۱ در تبصره ماده ۴۵ الحاقی مقرر شده: «فهرست مواد مخدر و روانگردان های مورد نظر این قانون افزون بر مواد مندرج در این قانون در قالب طرح یا لایحه در مجلس شورای اسلامی به تصویب خواهد رسید.» که تا زمان نگارش این پژوهش در خصوص فهرست مذکور طرح یا لایحه ای تقدیم مجلس نشده است.

ابهام بزرگی که در مورد این تبصره وجود دارد در خصوص فهرست مواد روانگردان های مورد نظر این قانون است. زیرا می دانیم که قبل از آخرین اصلاحات قانون مبارزه با مواد مخدر در سال ۱۳۸۹، رسیدگی به جرایم مواد روانگردان ها در صلاحیت محاکم عمومی جزایی بود که فهرست این مواد هم مطابق قانون مربوط به مواد روانگردان (پسیکوتروپ) مصوب ۱۳۵۴ تعیین شده بود. اما با توجه به اینکه در قانون مبارزه با مواد مخدر فهرستی از این مواد روانگردان دیده نمی شود و در اصلاحات اخیر هم صریحاً این نکته بیان نشده که منظور از روانگردان های صنعتی موضوع تبصره ماده ۴۵ الحاقی، همان فهرست مواد روانگردان های مندرج در قانون مربوط به مواد روانگردان مصوب ۱۳۵۴ است و لذا این ابهام همچنان به قوت خود باقی بوده و پاسخ به این سوال که آیا بررسی جرایم مواد روانگردان (مادامی که فهرست آنها اعلام نشده) مشمول اصلاحات اخیر قانون مبارزه با مواد مخدر بوده و شامل موضوع این تحقیق قرار دارد؟ بعنوان یک نکته مبهم همواره ذهن نگارنده را به خود مشغول داشته است.^۲

نکته جالب توجه اینکه مشابه همین ابهام در طی سالیان گذشته هم یکبار پیش آمده و منجر به صدور رأی وحدت رویه شماره ۴۸۵۹ مورخ ۱۳۴۶/۴/۲۲ شده که در خصوص این رأی بعداً به تفصیل سخن

۱ _ این اصلاحات در روزنامه رسمی شماره ۱۹۱۶۶ مورخ ۱۳۸۹/۹/۲۸ درج و منتشر گردیده است.

۲ _ دادستان کل کشور هم چند روز بعد از انتشار آخرین اصلاحات این قانون در نشست خبری خود با خبرنگاران به این مطلب اذعان نموده و در پاسخ به سوال خبرنگار چنین بیان کرد: «جهت رفع این ابهام، ما به دنبال اخذ استفساریه از مجمع تشخیص مصلحت نظام هستیم.»